

Αδάμ Θεμ. Τζεκάκης,

«Συμβολή στην ιστορία της οικογένειας Καλομενοπούλου του Αμαρίου Κρήτης. Από τα Ενετικά χρόνια έως τον 20^ο αι.».

Για την παλαιά και σημαντική οικογένεια Καλομενοπούλου από το Νεφς Αμάρι του Ρεθύμνου έχουν ασχοληθεί αρκετοί ερευνητές.

Ας αρχίσουμε με την ιστοσελίδα <http://www.kalomenopoulos.net/>, όπου παρουσιάζονται στοιχεία για διάφορα μέλη της. Εκεί, βρίσκουμε ότι ο πολυγραφότατος νομικός Σπύρος Τίτου Λίτινας (1907-2001), σε ένα από τα βιβλία του, παρουσιάζει από τα *Νοταριακά* του συμβολαιογράφου Βαρούχα, συμβόλαιο του 1610 με συμβαλλόμενη την κυρά Καλή Καλομενούλα και μάρτυρα τον «παππά Γεώργη Σκορδίλη Καλομενόπουλο». Στην ίδια ιστοσελίδα διαβάζουμε ότι ο Σ. Λίτινας, το 1993, έγραψε ένα άρθρο για τον λογοτέχνη Γιώργο Καλομενόπουλο, όταν ο τελευταίος παρουσίασε σε διάλεξη στο Ρέθυμνο το θέμα «Ο Καζαντζάκης και η Κρήτη του». Στην ίδια ιστοσελίδα βρίσκουμε επίσης λήμματα από το *Λεξικό των Αγωνιστών της Κρήτης* του Γιάννη Χρηστάκη, και αφορούν τον Γεώργιο, τον Εμμανουήλ, τον Κοκόλη και τον Νικόστρατο Καλομενόπουλο. Και, τέλος, βρίσκουμε προφορικές παραδόσεις για πολλά εκ των μελών της οικογένειας, διασωσμένες από τον τετράκις εγγονό του Εμμανουήλ Καλομενόπουλου, Νίκο Πετράκη.

Να σημειώσουμε ότι στις 14 Αυγούστου 2016 διοργανώθηκε η ημερίδα *Μνήμη Νικόστρατου Καλομενόπουλου* από την Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Αμαρίου με διαλέξεις τεσσάρων ομιλητών.

Στοιχεία για πολλά από τα μέλη της οικογένειας Καλομενόπουλου βρίσκονται στις εργασίες των Γεώργιου Εκκεκάκη, *Ρεθεμνιώτες που πέρασαν αφήνοντας ίχνη*, του Γιάννη Παπιομύτογλου για τον *Γυμναστικό Σύλλογο Ρεθύμνου* και της Εύας Λαδιά, η οποία έχει βασιστεί στις εργασίες τους και η οποία παρουσιάζει τον *Νικόστρατο Καλομενόπουλο*, τους *Ρεθεμνιώτες αγωνιστές στην Επανάσταση του 1821* και *Μνήμη Γιώργη Καλομενόπουλου*.

Οι εργασίες της Εύας Λαδιά είναι ανηρτημένες στο διαδίκτυο, στα *Ρεθεμνιώτικα Νέα*, και έτσι, είναι προσβάσιμες στο ευρύ κοινό¹.

Στην εργασία που ακολουθεί, θα παρουσιάσω όσα στοιχεία προέκυψαν από την έρευνα στην προσωπική μου βιβλιοθήκη -ιστορικό, φωτογραφικό και μουσικό αρχείο μου- και αναφέρονται σε γνωστά και λιγότερο γνωστά μέλη της οικογένειας Καλομενόπουλου, από την Βενετοκρατία έως τον 20^ο αιώνα.

Επί Ενετοκρατίας, ανάμεσα στα 1487 και τα 1490, όποτε και χρονολογούνται τα έγγραφα που μας παρέχουν τις πληροφορίες, υπάρχουν αναφορές σε τρεις Καλομενόπουλους, εκ των οποίων οι δυο ήταν ιερείς.

ΡΑΡΑΣ FUCHAS CALOMENOPULO : **ΠΑΠΑΣ FUCHAS ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1487-1490**

Ο *paras Fuchas Calomenopulo*, ο ορθόδοξος ιερέας Fuchas² Καλομενόπουλος, ο οποίος πιθανά είναι κάτοικος του χωρίου του Αμαρίου, συναντάται στις παρακάτω συμβολαιογραφικές πράξεις του νοτάριου Λόνγκο: σε ένα νοταριακό έγγραφο *Προπόλησης αγροτικών προϊόντων* (αρ. 816.4), σε δύο έγγραφα σχετικά με *Εξοφλητικά και δάνεια, Διακανονισμό εξόφλησης/Εκκαθάριση λογαριασμών* (αρ. 934.4 και αρ. 1070.5) και σε ένα έγγραφο *Πώλησης/επαναγοράς ακινήτου* (αρ. 1177.4)³.

¹ ΕΥΑ ΛΑΔΙΑ, «Νικόστρατος Καλομενόπουλος, ο Μακεδονομάχος καπετάν Νίδας», *Ρεθεμνιώτικα Νέα*, 15/10/2021, <https://rethnea.gr/νικόστρατος-καλομενόπουλος-μακεδο/> και ΕΥΑ ΛΑΔΙΑ, «27 Φεβρουαρίου 1963: Μνήμη Γιώργη Καλομενόπουλου» *Ρεθεμνιώτικα Νέα*, 26/02/2022, <https://rethnea.gr/27-φεβρουαρίου-1963-μνήμη-γιώργη-καλομενόπ/>

² Φούκης ή Φούκος είναι γνωστό ως επίθετο στα πρώτα Τουρκικά χρόνια, το 1670, όποτε και συστήθηκε το Οθωμανικό Κτηματολόγιο του Ρεθύμνου. Δες ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΑΛΤΑ – MUSTAFA OGUZ, *Οθωμανικό Κτηματολόγιο του Ρεθύμνου, Tarih-Tahrir 822, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών 98, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνου*, Ρέθυμνο 2007, σ. 556. Να σημειώσω επίσης ότι, στον 20^ο αι., συναντάται σε περιοχές του Ρεθύμνου και του Ηρακλείου το επίθετο Φουκάκης.

³ ARNOLD F. VAN GEMERT (έκδ.), *ZUANE LONGO Publicus Notarius Candide et Rethimi*, Κατάστιχο 131, 1479-1511/12, τ. Α', *Βενετικές Πηγές της Κρητικής Ιστορίας*, 12, Ηράκλειο 2017, σ. 374.

HEMANUEL f. rapatis ser Fuche CALOMENOPULO :
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ,
υιός του Παπά Φούχα(;), 1487-1490

Ο Hemanuel Calomenopulo, Εμμανουήλ Καλομενόπουλος, γιος του παπα-Φούχα(;), κάτοικος του χωριού του Αμαρίου, συναντάται σε ένα νοταριακό έγγραφο του Λόνγκο σχετικά με *Διακανονισμό εξόφλησης/Εκκαθάριση λογαριασμών* (αρ. 240)⁴.

STAMATIS f. qd. rapatis Joannis CALOMENOPULO :
ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ,
υιός του ποτέ (γιος του μακαρίτη) παπά Ιωάννη, 1487-1490

Ο Stamatis filius quondam rapatis Calomenopulo, ο Σταμάτης Καλομενόπουλος, γιος του ποτέ (μακαρίτη) παπά (“ορθόδοξου ιερέα”) Ιωάννη, hab. in cas. Amari - habitator casale Amari, κάτοικος του χωριού του Αμαρίου, συναντάται σε συμβολαιογραφική πράξη του νοτάριου Λόνγκο: πρόκειται για *Διακανονισμό εξόφλησης/Εκκαθάριση λογαριασμών* (αρ. 816)⁵.

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
και υιός του ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1607

Η Μονή της Κερά Παναγιάς, ανάμεσα στον Μέρωνα και στο Αμάρι, υπήρξε ένα μικρό μοναστήρι από εκείνα που λειτούργησαν κατά τα τελευταία χρόνια της Ενετοκρατίας στην Κρήτη.

Όπως σημειώνει ο Νίκος Ψιλάκης, «Η αρχαιότερη είδηση για την Μονή Κερά Παναγιάς αντλείται από νοταριακό έγγραφο του 1600. Φαίνεται πως αυτό το Μοναστήρι διέμενε εκείνα τα χρόνια η Καλόγρια Μαρκεζίνα Βλαστοπούλα, η οποία κατά το 1600 κατέλιπε διαθήκη που συντάχθηκε “εις το Μοναστήριον της Κερά Παναγιάς”». Ο ιερέας Μανούσης Χαρκιόπουλος κατείχε τότε το Μοναστήρι, όπως και στα μετέπειτα χρόνια, αν και είχαν εκδηλωθεί διεκδικητικές αξιώσεις από την οικογένεια Καλομενόπουλου.

⁴ ARNOLD F. VAN GEMERT, όπ.π.

⁵ ARNOLD F. VAN GEMERT, όπ.π.

Το 1607, ο Μάρκος Καλομενόπουλος και ο γιος του Κωνσταντής αποφάσισαν να *“γηρεψου με τι στρατα τζι δικαιοσίνης ένα μοναστήρι όπου λέσι και ήναι δικόν τος, Τριμάρτυρες, την Κερά-Παναγιάν το οποίων μοναστήρι κρατί την σήμερον ο παπάς κυρ Μανούσης Χαρκιόπουλος...”*.

Με νοταριακή πράξη, λοιπόν, του 1607 ο Μάρκος Καλομενόπουλος παραχωρεί το μερίδιο του Μοναστηριού που κατά τον ισχυρισμό του κατέχει, δηλαδή το μισό, στον γιο του Κωνσταντή, αλλά με την προϋπόθεση να είναι και οι δύο υπόχρεοι να *“ξοδιάσου και να κοπιάσου να το γηρεψου... με τη στρατα τζι δικαιοσίνις”*.

Μέχρι το 1611 η δικαστική διαφορά δεν είχε επιλυθεί και ο Κωνσταντής Καλομενόπουλος διεκδικούσε ακόμα το Μοναστήρι από τον «παπά κυρ Μανούσο Χαλκιόπουλο». Με νοταριακή πράξη του Μανόλη Βαρούχα αποφάσισε να παραχωρήσει το μισό μοναστήρι στον πεθερό του Γιώργη Σκορδίλη ιερέα με την συμφωνία να αναλάβουν από κοινού τα έξοδα : *«να μονιάσου και να ήναι ένα κορμί να τι γιρέψου με τι στρατα τζι δικαιοσίνις γι πούρι και με τον άρχο όπου είχε τον τόπον, βάνοντας καθαής ... το ένα κάρτω τι σπέζα (το ένα τέταρτο της δικαστικής δαπάνης) και να μι δόσι ο γης πλιότερα από τον άλο... και τούτο γιατί θα βάλου και η γιαγερφί [: οι αδερφοί] του άνοθεν κυρ Κωνσταντί τ'άλα δύο κάρτα...»*. Δεν υπάρχει άλλο νοταριακό έγγραφο του νοταρίου Μανόλη Βαρούχα που να αφορά αυτήν την υπόθεση. Και φυσικά δεν γνωρίζουμε αν η οικογένεια Καλομενόπουλου κατάφερε να κερδίσει το μοναστήρι, κλείνει ο Νίκος Ψιλάκης⁶.

ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΠΟΥΛΑ ΜΑΡΟΥ : **ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΑ ΜΑΡΟΥ [ΜΑΡΙΩ, ΜΑΡΙΑ;], 1651-1657**

Στο Οθωμανικό Κτηματολόγιο του Ρεθύμνου, που ολοκληρώθηκε το 1670/1, αλλά βασίζεται σε δύο ιεροδικαστικούς κώδικες της Ρεθύμνης του 1651-1657, αναφέρεται η Μαρού [Μαριώ, Μαρία;] Καλομενοπούλα, λατινιστί, και εκ παραδρομής από τον Τούρκο συγγραφέα, ως Kalomenopulopula Maru⁷.

⁶ ΝΙΚΟΣ ΨΙΛΑΚΗΣ, *Μοναστήρια και ερημητήρια της Κρήτης*, τ. Β', Ηράκλειο 2002, σ. 366-367.

⁷ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΑΛΤΑ – MUSTAFA OGUZ, *Οθωμανικό Κτηματολόγιο του Ρεθύμνου, Tarih Tahrir 822, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών 98, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνου*, Ρέθυμνο 2007, αρ. 552.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, +1822

Στις *Βιογραφίες των Αγωνιστών-Ιερωμένων* της Κρήτης, παρουσιάζεται ο Ιερέας Εμμανουήλ Καλομενόπουλος, με καταγωγή από το Αμάρι. Σκοτώθηκε κατά την πολιορκία του Φρουρίου του Ρεθύμνου, στις 14 Απριλίου του 1822⁸.

Πρόκειται για τον «παπά-Μανώλη», στον οποίο είναι αφιερωμένη η ημερίδα της 30^{ης} Απριλίου 2022.

ΧΑΙΡΕ
Ω ΧΑΙΡΕ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ο ΠΑΠΑΣ ΜΑΝΩΛΗΣ
ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΣΗΜΑΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΝΤΑΜΩΣΗ
ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΤΟΝ
ΠΑΠΑ ΜΑΝΩΛΗ
ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟ

ΣΤΗΝ
ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ
ΣΤΟΥΣ
ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ
ΤΟΥ 1821

ΝΕΦΣ ΑΜΑΡΙ
ΡΕΘΥΜΝΟΥ

30 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2022

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1770-1856

Στις *Βιογραφίες των Αγωνιστών-Ιερωμένων* της Κρήτης, ο Γεώργιος Καλομενόπουλος παρουσιάζεται ανάμεσα στους Αγωνιστές της Κρήτης. Εκεί διαβάζουμε τα παρακάτω: Γεννήθηκε στο χωρίο [Νευς] Αμάρι του νομού Ρεθύμνης και, όταν μεγάλωσε εγκαταστάθηκε στην πόλη του Ρεθύμνου. Εκεί, κατόρθωσε να καταξιωθεί, ακόμα και μεταξύ των Γενιτσάρων, και είχε κερδίσει το δικαίωμα να μπαίνει έφιππος στην πόλη.

⁸ ΜΑΡΙΑ ΓΚΙΖΗ, ΠΑΥΛΟΣ ΜΙΧΕΛΑΚΗΣ κ.ά., έκδ. Α. ΤΖΙΤΖΟΓΛΑΚΗ - ΜΙΡΚΑ ΠΑΛΙΟΥΡΑ, *Κρήτη, Το Αφιέρωμα, Βιογραφίες, Αγωνιστές - Ιερωμένοι*, τ. 7, Αθήνα 1992, σ. 73, λήμμα Καλομενόπουλος Εμμανουήλ.

Τις παραμονές της Επανάστασης του 1821, μυήθηκε στην Φιλική Εταιρία από τον Υδραίο Πλοίαρχο Τομπάζη και από τότε άρχισε πυρετωδώς να προετοιμάζεται για τον Αγώνα.

Μετά από λίγους μήνες όμως, αναγκάστηκε να διακόψει τις ενέργειές του, καθώς οι Τούρκοι άρπαξαν δύο ανίψια του και προσπάθησαν να τα εξισλαμίσουν. Τότε ο Καλομενόπουλος πήγε κρυφά στο σπίτι που τα κρατούσαν, τα ελευθέρωσε και τα φυγάδευσε στα κρητικά βουνά, φεύγοντας και ο ίδιος από την πόλη. Οι Τούρκοι τον κατεδίωξαν και τον συνέλαβαν στην θέση «Περβόλια», ρίχνοντάς τον στις φυλακές.

Μετά από λίγο καιρό, κατόρθωσε με την βοήθεια των δικών του να δραπετεύσει. Στην επιχείρηση αυτή όμως γκρεμίστηκε από τα ψηλά τείχη του Ρεθύμνου και τραυματίστηκε βαριά. Μετά από υπέρανθρωπες προσπάθειες και περιπέτειες, μπόρεσε να φτάσει στα ελεύθερα Σφακιά, τις μέρες που εκδηλώνονταν τα πρώτα ξεσπάσματα της μεγάλης Επανάστασης.

Αδυνατώντας να λάβει ενεργό μέρος σε μάχες, καθώς είχε καταστεί ανάπηρος, προσέφερε τις υπηρεσίες του στον Αγώνα, διαθέτοντας όλη του την περιουσία για τις ανάγκες του πολέμου και συμμετέχοντας στην οργάνωση Επαναστατικών σωμάτων στην Κρήτη.

Εκλέχθηκε αρκετές φορές αντιπρόσωπος των Επαναστατών, ενώ το 1828 έγινε μέλος του *Κρητικού Συμβουλίου* (είδος Προσωρινής Κυβέρνησης), που είχε αναλάβει την διεύθυνση των στρατιωτικοπολιτικών υποθέσεων του νησιού, έως το πέρας του Αγώνα, το 1830. Τότε αποσύρθηκε στο Αμάρι, όπου και πέθανε το 1856⁹.

---

⁹ ΜΑΡΙΑ ΓΚΙΖΗ, ΠΑΥΛΟΣ ΜΙΧΕΛΑΚΗΣ κ.ά., έκδ. Α. ΤΖΙΤΖΟΓΛΑΚΗ - ΜΙΡΚΑ ΠΑΛΙΟΥΡΑ, *Κρήτη, Το Αφιέρωμα, Βιογραφίες, Αγωνιστές - Ιερωμένοι*, τ. 7, Αθήνα 1992, σ. 72-73, λήμμα Καλομενόπουλος Γεώργιος.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1866 και 1878

Όπως σημειώνει η Εύα Λαδιά, ο Νικόλαος Καλομενόπουλος καταγόταν από το Νευς Αμάρι και συμμετείχε στις επαναστάσεις 1866 και 1878¹⁰. Το πιθανότερο είναι να πρόκειται για τον ίδιο αγωνιστή με τον παρακάτω Ν. Καλομενόπουλο.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1866

Ο Ν. Καλομενόπουλος ήταν Καπετάνιος στην Επανάσταση του 1866.

«Οι καπεταναίοι Ν. Χ΄μοσχονάς, Ν. Καλομενόπουλος, Μύρων Λίτινας... γράφουσι την 31.10.66 από την Μονήν Ασωμάτων προς τον Π. Κορωναίον [Έλληνα Αξιωματικό, Αρχηγό Εθελοντών στην Κρήτη]..., συμφώνως με την διαταγήν σας, εν απουσία του αρχηγού της επαρχίας μας κ. Διογένους Μοσχοβίτη, συνεφωνήσαμεν μεταξύ μας μετά των στρατιωτών μας να καταλάβωμεν αύριον την προσδιορισθείσαν δι'ημάς θέσιν Καρίνες, περιμένοντας εκεί δευτέρας σας διαταγάς»¹¹.

Την 1^η Νοεμβρίου 1866, ο ηγούμενος του Αρκαδίου Γαβριήλ, μαζί με τον Ηγούμενο της Μονής Ασωμάτων Μεθόδιο, στέλνουν από τους Ασώματους στον προαναφερθέντα Π. Κορωναίο επιστολή:

«Σήμερον περί την μεσημβρίαν, ελθόν εις Ασωμάτους, εξήτασα συμφώνως με τας χθεσινάς διαταγάς σας πού και πόσοι είναι η σύναξις των στρατευμάτων της επαρχίας ταύτης Αμαρίου. Και μολονότι πληροφουρούμαι ότι, χθες ήσαν συναγμένοι όλοι οι Καπεταναίοι της επαρχίας και ήκουσαν τας διαταγάς σας και έμειναν σύμφωνοι να συναχθούν σήμερον εις θέσιν Καρίνας και έστειλαν και επιστολήν προς Υμάς..., σήμερον όμως ουδείς εκ τούτων εφάνη, ουδεμία σύναξις έγινε πουθενά. (Μόνοι) οι Ν. Χ΄μοσχονάς και Ν. Καλομενόπουλος εσύναζαν μερικούς... ο λαός αποκλειστικώς καταγίνεται εις το να συνάξη τας ελαίας του, να σπείρη τας γαίας του, να βόσκη τα πρόβατά του»¹².

¹⁰ ΕΥΑ ΛΑΔΙΑ, «Νικόστρατος Καλομενόπουλος, ο Μακεδονομάχος καπετάν Νίδας», *Ρεθεμνιώτικα Νέα*, 15/10/2021, <https://rethnea.gr/νικόστρατος-καλομενόπουλοςο-μακεδο/>

¹¹ ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Η κρητική Επανάσταση του 1866-1869, Ιστορική, Λαογραφική και Αρχαιολογική Εταιρεία Κρήτης, Κρητική Βιβλιοθήκη, Σειρά Α΄, αριθμ. 2, Χανιά 1983, σ. 101.*

¹² ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *όπ.π.*, σ. 104.

ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1865-1952

ΙΣΤΟΡΙΚΗ & ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΡΕΘΥΜΝΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΜΑΡΙΟΥ

ΜΝΗΜΗ

Νικόστρατου Καλομενόπουλου

(1865-1952)

14 Αυγούστου

2016 • ώρα 11:00

Αίθουσα του Πολιτιστικού Συλλόγου Αμαρίου
στο Νεφς Αμάρι

Υπό την αιγίδα
της Κοινοφελούς Επιχείρησης του Δήμου Αμαρίου

Στο βιβλίο *Κρήτη, το Αφιέρωμα* διαβάζουμε για τον Νικόστρατο: Κρητικός στρατιωτικός, γόνος μεγάλης οικογένειας οπλαρχηγών, που καταγόταν από το Αμάρι Ρεθύμνης. Γεννήθηκε το 1865 [στη Σύρο]. Αποφοίτησε από την Σχολή Υπαξιωματικών το 1891, ως ανθυπολοχαγός Πεζικού. Το 1892, κατέβηκε στην Κρήτη με αποστολή να τοπογραφήσει το νησί, όμως οι Τούρκοι τον συνέλαβαν και τον φυλάκισαν ως ύποπτο κατασκοπίας και κατόπιν τον απέλασαν. Επιστρέφει στην Αθήνα, εκδίδει το 1894 *Τοπογραφία της Κρήτης* - για την οποία θα μιλήσω εκτενέστερα πιο κάτω- και συνεχίζει τις τοπογραφικές εργασίες του, δίπλα στον αυστριακό συνταγματάρχη Χαρτλ, μελετώντας Θεσσαλία και Πελοπόννησο. Το 1896 κατέβηκε στην Κρήτη για να συμμετάσχει στον απελευθερωτικό αγώνα και ανακηρύχθηκε γενικός αρχηγός της επαρχίας Αμαρίου. Το 1897 επιστρέφει στην Κρήτη ως μέλος του αποβατικού σώματος του Τιμολέοντος Βάσσου.

Το 1905, συμμετείχε στον Μακεδονικό Αγώνα ως αρχηγός ενός επίλεκτου και ισχυρού σώματος. Κατά την διάρκεια αυτού του αγώνα, αιχμαλωτίστηκε από τους Τούρκους και φυλακίστηκε. Κατόρθωσε όμως να δραπέτεύσει και επέστρεψε στην Ελλάδα το 1908. Το 1912, αγωνιζόμενος στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο τραυματίστηκε στην μάχη του Σαρανταπόρου. Αργότερα διορίστηκε στρατιωτικός διοικητής Κρήτης και κατόπιν Λέσβου. Εκεί διοργάνωσε το πρώτο Σύνταγμα Πεζικού, το οποίο και διοίκησε μέχρι το 1916. Τότε προσχώρησε και αυτός στο Κίνημα της Θεσσαλονίκης και συμμετείχε στις διάφορες επιχειρήσεις ως Διοικητής του 3^{ου} Συντάγματος της Μεραρχίας Σερρών. Το 1919 προήχθη σε υποστράτηγο. Διορίστηκε Διοικητής της 8^{ης} Μεραρχίας και στην συνέχεια Φρούραρχος της Σμύρνης και Στρατιωτικός Διοικητής Αθηνών. Αποστρατεύτηκε το 1921. Κατά την διάρκεια της στρατιωτικής του καριέρας έγραψε διάφορες μελέτες –μερικές από τις οποίες θα παρουσιάσω πιο κάτω- και υπήρξε συνεργάτης της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*¹³.

Ας προσθέσουμε δύο συμπληρωματικά στοιχεία από την Εύα Λαδιά¹⁴: ο Νικόστρατος ανήκε στην ιδρυτική ομάδα της *Εθνικής Εταιρείας*¹⁵. Πέθανε το 1952 στην Αθήνα.

Αμέσως πιο κάτω, θα παρουσιάσουμε, με χρονική σειρά, τα διάφορα δεδομένα μας, τα οποία αφορούν στον Νικόστρατο. Αρχίζουμε με ένα ποίημα του 1896 του Σουρή.

¹³ ΜΑΡΙΑ ΓΚΙΖΗ, ΠΑΥΛΟΣ ΜΙΧΕΛΑΚΗΣ κ.ά., εκδ. Α. ΤΖΙΤΖΟΓΛΑΚΗ - ΜΙΡΚΑ ΠΑΛΙΟΥΡΑ, *Κρήτη, Το Αφιέρωμα, Βιογραφίες, Πανεπιστημιακοί, Δικαστικοί, Στρατιωτικοί, Μελετητές, Πολιτικοί*, τ. 10, Αθήνα 1992, σ. 117-118, λήμμα Καλομενόπουλος Νικόστρατος.

¹⁴ ΕΥΑ ΛΑΔΙΑ, «Νικόστρατος Καλομενόπουλος, ο Μακεδονομάχος καπετάν Νίδα», *Ρεθεμνιώτικα Νέα*, 15/10/2021.

¹⁵ Σύμφωνα με την wikipedia, η «Εταιρεία» υπήρξε ελληνική μυστική οργάνωση, που συστάθηκε, κυρίως από στρατιωτικούς, στην Αθήνα τον Μάιο του 1894, (κατ' άλλους, από 15 χαμηλόβαθμους αξιωματικούς στις 12 Νοεμβρίου του 1894). Στις 4/9/1895 τροποποιήθηκε το καταστατικό της και μετονομάστηκε σε «Εθνική Εταιρεία». Απευθυνόμενη προς τους Έλληνες «εν ονόματι του Θεού και της Πατρίδος» με κύριο σκοπό της, όπως καταγράφεται στο καταστατικό του 1895: «η αναζωπύρωση του εθνικού φρονήματος, η επαγρύπνηση επί των συμφερόντων των δούλων Ελλήνων» και η «προπαρασκευή της απελευθέρωσης αυτών δια πάσης θυσίας». Βαθμιαία όμως, μέσα σε μία ατμόσφαιρα αγωνίας και εκνευρισμού, παρά το φλογερό και άδολο πατριωτισμό των μελών της, μεταβλήθηκε σε «κράτος εν κράτει». Κάτω από έντονο συναισθηματικό φόρτο, εξερχόμενη των ορίων της λογικής και της πραγματικότητας, έπαιξε τελικά ιδιαίτερα αρνητικό ρόλο, κατά τα γεγονότα, λίγο πριν τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. (http://el.wikipedia.org/wiki/Εθνική_Εταιρεία)

Ο σατιρικός ποιητής Γεώργιος Σουρής, στην εφημερίδα του *Ρωμιός* (φ. 559, 28.9.1896) αναφέρεται στην πανηγυρική αθώωση του Νικόστρατου Καλομενόπουλου, ο οποίος δικάστηκε για λιποταξία. Όπως γράφει η Τόνια Καφετζάκη, «Όλοι οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί, οι οποίοι είχαν μεταβεί στην Κρήτη το καλοκαίρι» του 1896, είχαν ενεργήσει με δική τους πρωτοβουλία χωρίς να ενημερώσουν τους ανώτερους τους. Και ενώ «στην επιστροφή τους έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό» από τον λαό, «προφυλακίστηκαν, ενόψει της δίκης τους στο Στρατοδικείο, καθώς θεωρήθηκαν λιποτάκτες. Τελικά όλοι αθωώθηκαν από το Β΄ Στρατοδικείο Αθηνών»¹⁶. Το ποίημα του Σουρή φέρει ως τίτλο «Αθώωσις πρώτη - λαμπρού στρατιώτη».

*Για του Καλομενοπούλου την αθώωσι κι' εγώ
τον καθένα Στρατοδίκη τον δοξάζω κι' ευλογώ.
Του λεβέντη του σπαθάτου χίλια δώστε του φιλιά
τούπρεπε στεφανωμένος στους κριτάδες του να βγη...
τον εδίκασαν εκείνοι, που στα νειάτα τα παληά
τιναχθήκαν σαν και τούτον στου πολέμου την κραυγή.*

*Μες στον πόνο και στη θλίψη της ατέλειωτης βραδυάς
κάθε κρύος νόμος παύει,
κι' είναι νόμος η λαχτάρα του σπαθιού και της καρδιάς
σαν βογγούν αδέρφια σκλάβοι*

*Κάθε νόμος, κάθε τύπος αυστηρός να βουβαθή
κι' αλαλάζουν με τα νειάτα πολεμάρχων γηρατειά:
«δόξα νάχη το τουφέκι, δόξα νάχη το σπαθί
σαν αστράψη και βροντήση μες των σκλάβων την φωτιά».*

*Ψήφος άσπρη περιμένει σαν της Κρήτης το παιδί
και καθένα παλληκάρι, που κλεισμένο κελαϊδεί...
λιποτάκτας σαν κι αυτούς τους ο λαός στεφανώνει
κι η σημαία του στρατού τιμημένους τους ισκιώνει.*

¹⁶ ΤΟΝΙΑ ΚΑΦΕΤΖΑΚΗ, *Στιγμές του Κρητικού ζητήματος στον Ρωμιό του Γεωργίου Σουρή*, Ηράκλειο 2020, σ. 100-101.

Ο συγγραφέας, δημοσιογράφος στην Αθήνα, πολεμικός ανταποκριτής και εθελοντής στους αγώνες της Κρήτης, Ιωάννης Κονδυλάκης, αναφέρει την γνωριμία του με τον τότε ανθυπολοχαγό Νικόστρατο Καλομενόπουλο κατά την Επανάσταση της Κρήτης το 1897, στην περιοχή των Χανίων. Υπήρξαν συμπολεμιστές και σε απομνημονεύματά του γράφει ότι «Μία εκ των οβίδων εξερράγη προ του αξιωματικού Καλομενοπούλου, όστις εσώθη ως εκ θαύματος πεσών πρινής»¹⁷.

Αναφορά στον Νικόστρατο Καλομενόπουλο ως καπετάνιο Μακεδονομάχο κάνει ο αντισυνταγματάρχης Ανδρέας Γυπαράκης¹⁸. Στον πίνακά του, *Κρήτες καπετάνιοι που έλαβαν μέρος στον μακεδονικό αγώνα 1903-1908*, αναφέρεται ότι ο Νικόστρατος Καλομενόπουλος είχε σώμα 105 ανδρών.

Στην συνέχεια, παραθέτουμε την επιστολή που έστειλε από τις Φυλακές του Μοναστηριού [Σκόπια] στις 26 Απριλίου 1905, ο αιχμάλωτος μακεδονομάχος Νικόστρατος Καλομενόπουλος προς τον επίσης μακεδονομάχο τον κρητικό καπετάνιο Γεώργιο Τσόντο-Βάρδα. Περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια όλες τις πτυχές της σύγκρουσης στην Δροσοπηγή.

Σήμερα μόλις κατόρθωσα να συνέλθω εκ της συμφοράς μου ίνα σου γράψω και σου καταστήσω γνωστές τας λεπτομερείας της καταστροφής μου.

Εις Μπελκαμένην ήλθον την πρωίαν της Μεγάλης Παρασκευής. Δεν ήθελον να εισέλθω εις το χωρίον, εισήλθον όμως, διότι οι άνδρες ήτο κατάβρεχτοι και διότι επέμενον όλοι. Μόλις εισήλθα εμερίμνησα περί της ασφαλείας μου. Οι πρόκριτοι μοι διαβεβαιούν και με καθησυχάζουν ότι ελήφθησαν όλα τα κατάλληλα μέτρα. Ο Φρούραρχος του χωρίου Λαμπρινός Βρανάς με διαβεβαιεί ότι ετοποθέτησε σκοπούς και με παρεκάλει να μείνω ήσυχος. Τι ήθελα παραπάνω; Δεν εμπιστεύτηκε τους χωρικούς, αλλά εις έμπειρον καπετάνιο.

Το εσπέρας επιθυμώ ν'αναχωρήσω αλλ'ο οδηγός Μήτσος, περι ου είχαν τας λαμπροτέρας συστάσεις είναι της γνώμης να αναχωρήσωμεν την επο-

¹⁷ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΦΡ. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, *Ιωάννου Δ. Κονδυλάκη άγνωστα απομνημονεύματα (1905). Από την συμμετοχή του στην Κρητική Επανάσταση του 1897*, Αθήνα 2002, σ. 225, 279, 280, 281, 285.

¹⁸ ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΥΠΑΡΑΚΗΣ, *Κρήτες μακεδονομάχοι 1903-1908*, Αθήνα 1976, σ. 35 (φωτογραφία του Νικόστρατου) και σ. 43.

μένην. Οι άνδρες επιθυμούν να υπάγωμεν το βράδυ εις τον Επιτάφιον και πείθονται κι' αναβάλλω την αναχώρησιν δια την επομένην υπό τον όρον να διέλθωμεν την ημέραν εις το λιμέρι. Το μεσονύκτιον μεταβαίνομεν εις την εκκλησίαν. Εκεί συναντώμεν τον μακαρίτην Καπετάν Λαμπρινόν Βρανάν. Εγώ δε, ο Λεόντιος και ο Σταυριανόπουλος, τον ερωτώμεν περί των φρουρών και μας διαβεβαιεί ότι οι βάρδιες είναι εις τας θέσεις των. Μετά την Εκκλησίαν, επανήλθομεν εις τα καταλύματα μας, ίνα αναπαυθώμεν ολίγον και είτα απέλθωμεν. Δεν παρέρχεται χρόνος πολύς και ειδοποιήθημεν ότι το χωρίον εκυκλώθη υπό του τουρκικού στρατού, Επροδόθημεν!...

Εξέρχομαι εις την οδόν μετά 5-6 ανδρών, οίτινες έμενον εις το κατάλυμά μου, και ουδένα ευρίσκω ίνα με πληροφορήση πού μένουσι οι άνδρες μου, ίνα ειδοποιήσω αυτούς να συγκεντρωθώσιν, ίνα μας παράσχη πληροφορίες τινές και τέλος ίνα μας οδηγήση και εξέλθωμεν. Μετ' ολίγον παρουσιάζεται ο μακαρίτης Λαμπρινός Βρανάς μετά 2-3 ανδρών. Είναι έξω φρενών κατά των φρουρών οίτινες εγκατέλειπον τας θέσεις των, αλλά τι σημασία;

Συγχρόνως σχεδόν προσέρχεται ο Ρέμπελος μετά των ανδρών του. Οι λοιποί αγνοώ πού ευρίσκονται. Η ώρα παρέρχεται και αποφασίζω να βολιδοσκοπήσωμεν τας εξόδους. Ακολουθώ μετά τον Ρέμπελον μίαν οδόν άγουσα προς τα κάτω. Ο Ρέμπελος προχωρεί πυροβολώντας. Βλέπων ότι η οδός αυτή φυλάσσεται ακολουθώ ετέραν ίνα μη συσσωρευθώμεν πολλοί εις την αυτήν έξοδον και ίνα ελκύσω των Τούρκων την προσοχήν εις πλείονα σημεία.

Δυστυχώς η οδός αυτή φυλάσσεται ισχυρότερον. Εις το πρώτον βήμα μας πυροβολούμεθα εκ των εγγύς (15-20 βήματα). Και εκ των 12 ανδρών ους είχα μαζί μου πίπτουν 1 νεκρός και 5 τραυματίαι ων 2 σοβαρότατα. Βλέπων ότι και οι εκ του σημείου τούτου έξοδος ήτο αδύνατος, εισερχόμεθα εις μίαν οικίαν ίνα συγκεντρώσω τους απομείναντες άνδρας και ιδώ την κατάστασιν κάλλιον αφού πλέον έφεγγε καλά.

Ουδένα ακούω πυροβολισμόν εκ των ημετέρων (Γκρα) [σημ. Ο Γκρας είναι ένα κοντόκανο όπλο]. Τουναντίον ακούονται πυκνοί πυροβολισμοί πανταχόθεν και περίξ του χωρίου, εκ τριών δε σημείων ηχήματα σάλπιγγος. Είμεθα τελείως κυκλωμένοι. Καθ'ον χρόνον εγώ ενήργουν ως ανωτέρω, ο Λεόντιος μάτην προσπαθεί να εξέλθη και τέλος καταλήγει με τα τινών ανδρών εις

ην και εγώ οικίαν. Ο Σταυριανούλης αγνοώ, τι απέγινε. Έχω ήδη μετ'εμού 25-30 άνδρας το πολύ και βλέπω περίξ εμού πολύ ασυγκρίτως υπερτέρας δυνάμεις Τούρκων στρατιωτών κατεχόντων, εις απόστασιν 40 μέτρων μάντρα κτλ ώστε απεκλείεται εντελώς η έξοδος μας. Είμεθα εντός του σπιτιού και οι Τούρκοι δεν δύνανται να μας συλλάβουν δι'εφόδου αλλ'ουδέ ημείς ηδυνάμεθα να διέλθωμεν. Ηδυνάμεθα ανθιστάμενοι να κρατήσωμεν ώρας πολλάς και να φονεύσωμεν πλείστους στρατιώτας αλλά προς τι τούτο; Τι θα εκερδίζαμεν; Ήτο αδύνατον να εξέλθωμεν. Επικουρίαν παρ'ουθενός ελπίζαμεν, ενώ οι Τούρκοι ηδύναντο να έχωσι εντός 1-2 ωρών όσας ήθελον ενισχύσεις και πυροβολικόν. Πάσα εκ μέρους ημών αντίστασις εις ουδέν θα συνετέλη ειμή μόνον εις την επειδείνωσιν της θέσεως εκείνων οίτινες ήθελον επιζήσει. Δεν είμεθα δυστυχώς εις εμπόλεμον κατάστασιν ίνα μας επιβάληται αλλά και να μας επιτρέπηται η άμυνα μέχρις εσχάτων. Ουδέ είμεθα επικεκυρηγημένοι ίνα αμυνθώμεν απελπιστικώς. Ημείς ουδεμίαν είχομεν κατηγορίαν ή πράξιν εις βάρος μας και κατά συνέπειαν ηδυνάμεθα καταθέτοντας τα όπλα να ανακτήσωμεν κατόπιν βραχείας προφυλακίσεως την ελευθερίαν μας και να συνεχίσωμεν το έργον υπέρ της Πατρίδος μας. Τοιαύται σκέψεις με ήγαγον εις την απόφασιν να υψώσω λευκήν σημαίαν και να καταθέσω τα όπλα. Ότε οι άνδρες μου προσήρχοντο και κατάθετον τα όπλα εμφανίζεται και ο Σταυριανόπουλος μετά των ανδρών του. Ούτος αποπειραθείς να εξέλθει και απωλέσας 3 νεκρούς και τραυματίας εισέρχεται εις μίαν οικίαν, χωρίς το παραπάνω να εννοηθή παρ'εμού και αναμένω το αποτέλεσμα. Τοιουτοτρόπως οι καταθέσαντες τα όπλα, μετά των τραυματιών, ανήλθον εις 47, διέφυγον δε περί τους 60.

Ευτυχώς ο Ρέμπελος έχει συγκεντρώσει ικανήν δύναμιν ίνα συνεχίσει το έργον όπερ ημείς ατυχήσαντες δεν ηδυνήθημεν να φέρομεν εις πέρας. Τα κατόπιν θα σου είναι γνωστά. Εκ Μπελκαμένης οδηγήθημεν εις Φλώριναν και εκείθεν εις Βιτώλιον. Ετύχομεν όμως πολλών περιποιήσεων εκ μέρους των Τούρκων. Ουδείς δε εκ των ανδρών εδέθη ή εκακοποιήθη. Ήδη αναμένομεν την δίκην μας. Ελπίζομεν να εξέλθωμεν ταχέως ίνα συνεχίσωμεν το έργον μας¹⁹.

¹⁹ ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΝΤΑΚΑΣ, Κρήτες Μακεδονομάχοι 1903-1912, Ένα μήνυμα ελευθερίας, με ιστορίες – εικόνες – ριζιτικά τραγούδια, Κρήτη 1994, σ. 135-136.

Να κλείσουμε με κάποια σχόλια για το έργο του Νικόστρατου Καλομενόπουλου, *Κρητικά: ήτοι τοπογραφία και οδοιπορικά της νήσου Κρήτης. Επιτόπιος μελέτη*, το οποίο εκδόθηκε στην Αθήνα στο τυπογραφείο του Σ. Κ. Βλαστού το 1894. Καθώς θα δούμε, αποτελούσε ένα εγκυρότατο βιβλίο ακόμα και 45 χρόνια μετά την έκδοσή του.

Αυτό έρχεται να βεβαιώσει ο σημαντικός άγγλος αρχαιολόγος, Τζων Πέντελμπερυ (John Pendlebury), 1904-1941, επιμελητής αρχαιοτήτων στην Κνωσό, ο επιλεγόμενος «Κρητικός Λώρενς», που έζησε, πολέμησε και σκοτώθηκε στην Κρήτη κατά τις πρώτες μέρες της Γερμανικής Κατοχής. Η βιογράφος του Πέντελμπερυ σημειώνει, λοιπόν, πως σε επιστολή του του 1939 γράφει ότι «όπου δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει την δική του προσωπική εμπειρία, χρησιμοποίησε τον Καλομενόπουλο, 1894»²⁰.

Να σημειώσουμε ότι για το βιβλίο αυτό έκανε εργασία ο Γιάννης Γρυντάκης και την παρουσίασε στην ημερίδα την αφιερωμένη στον Νικόστρατο Καλομενόπουλο.

Να θυμίσουμε τέλος, ότι ο Νικόστρατος είχε γράψει τέσσερα ακόμα βιβλία, το *Περί μεταφοράς στρατευμάτων δια θαλάσσης και περί αποβάσεων*, το 1899. *Η στρατιωτική οργάνωσις της ελληνικής αυτοκρατορίας του Βυζαντίου*, το 1937 και *Η διπλωματία της ελληνικής αυτοκρατορίας του Βυζαντίου*, το 1938 τα οποία μπορεί να βρει κανείς στην Βιβλιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, όπως και *Τα αίτια της πτώσεως της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, με τα οποία ασχολείται ο ερευνητής Νικόλαος Ε. Παπαδογιαννάκης στην ημερίδα της 14/8/2016.

---

²⁰ Imogen Grundon, *The Rash Adventurer. A life of John Pendlebury*. Λονδίνο 2007, μετάφραση στα Ελληνικά Imogen Grundon, *Ο Αρχαιολόγος Τζών Πέντελμπερυ, Βιογραφία ενός παράτολμου ανθρώπου*, μτφ. Γεωργία Κατσαλάκη-Γιανναδάκη, Ηράκλειο 2017, σ. 287.

ΧΑΡ. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, ακμή 1913-1929

Στον Οδηγό Επαγγελματιών της Κρήτης του 1913-1929, στο *Επαγγελματίαι Ρεθύμνης*, στα *Αποικιακά καταστήματα* (όπου τα ονόματα αναγράφονται στην γενική) βρίσκουμε το κατάστημα του : «Καλομενοπούλου Χαρ.»²¹

Δεν γνωρίζω εάν πρόκειται για τον πιο κάτω αναφερόμενο Χαρίτωνα.

ΧΑΡΙΤΩΝΑΣ Μ. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, +1941

Ο Χαρίτωνας Μιχαήλ Καλομενόπουλος, όπως αναφέρεται σε ονομαστικό πίνακα των ομαδικώς εκτελεσμένων από τους Γερμανούς στο Ρέθυμνο, εκτελέστηκε στις 23/24 Μαΐου του 1941²².

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1941

Στον συγκεντρωτικό πίνακα προσώπων, ο οποίος παρουσίαζε συνεργάτες, αγγελιαφόρους, συνδέσμους και μεταφορείς συμμάχων και τον οποίο συνέταξε στις 15/9/1949 ο Αλέξανδρος Κοκονάς, δάσκαλος από το Γερακάρι, αναφέρεται, ως 33^ο πρόσωπο: «Νικόλαος Καλομενόπουλος, Νεφς Αμάρι»²³.

Ο Κοκονάς παρουσιάζει επίσης ένα δίκτυο Κρητικών, το οποίο δημιουργήθηκε αμέσως μετά την κατάληψη από τους Γερμανούς και εξυπηρετούσε την ασφάλεια, διατροφή και συντήρηση όλων των φυγάδων, συμμάχων και Ελλήνων, στην επαρχία Αμαρίου. Υπεύθυνοι στο Νευς Αμάρι ήταν ο Νικόλαος Καλομενόπουλος και ο Νικόλαος Ρολόγης²⁴.

²¹ Γ. Ν. ΜΙΧΑΗΛ, *Ελληνικός Οδηγός της Κρήτης, 1913-1929*, επανέκδοση Αθήνα 2013, εκδ. Κυργέρης-Γιαννόπουλος, ανατύπωση Δημοκρατικός Τύπος, σ. 165.

²² ΣΠΥΡΟΣ ΜΑΡΝΙΕΡΟΣ, *Τα Ρεθεμνιώτικα Ολοκαυτώματα 1941-1944*, Ρέθυμνο 1991, σ. 4.

²³ ΣΠΥΡΟΣ ΑΠ. ΜΑΡΝΙΕΡΟΣ, *Η Αντίσταση στο Αμάρι, Ενθυμήματα Αλεξάνδρου Κοκονά*, Αθήνα 1984, σ. 80.

²⁴ ΣΠΥΡΟΣ ΑΠ. ΜΑΡΝΙΕΡΟΣ, *όπ.π.*, σ. 74.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ε. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, 1907-1982

Η συγγραφέας Εύα Λαδιά σημειώνει πως ο Αντώνιος Καλομενόπουλος ήταν υπάλληλος του Τελωνείου. Γεννήθηκε το 1907 και πέθανε το 1982. Όπως αναφέρει ο Σπύρος Μαρνιέρος, είχε αναπτύξει μεγάλη αντιστασιακή δράση στην Κατοχή. Παράλληλα, είχε καλλιτεχνικά ταλέντα, καθώς αναφέρεται ως μέλος του συγκροτήματος Μπερνιδάκη, του θρυλικού «Μπαξέ»²⁵.

Για την καλλιτεχνική δραστηριότητα του Αντώνη Καλομενόπουλου έχω να προσθέσω κάποια στοιχεία. Ο Νίκος Μαν. Περακάκης παρουσιάζει μια φωτογραφία του μουσικού συγκροτήματος Λαγού-Μπαξεβάνη στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και παραδίδει τα ονόματα των εικονιζομένων: με επίσημη παραδοσιακή κρητική φορεσιά, από αριστερά, εικονίζεται ο Κώστας Μακρινδάκης, ο λυράρης Μανώλης Λαγός (Λαγουδάκης), ο λαουτιέρης Γιάννης Μπαξεβάνης (Μπερνιδάκης), τέταρτος ο Αντώνης Καλομενόπουλος και τελευταίος ο Σταγκούρης²⁶. Συνάγεται ότι οι τρεις από τους άντρες της φωτογραφίας συνοδεύουν ως χορευτές την ζυγιά (ντουέτο) του Λαγού και Μπαξεβάνη στην εμφάνισή τους στην Αλεξάνδρεια. Η φωτογραφία στον Περακάκη είναι αχρονολόγητη, αλλά την τοποθετούμε χρονικά με βεβαιότητα στο έτος 1939: η ίδια φωτογραφία, χωρίς όμως τα ονόματα των εικονιζομένων, παρατίθεται στο εσώφυλλο του δίσκου *Μανώλης Λαγός, 1935-55*, το οποίο επιμελήθηκε ο Γιάννης Χαλκιαδάκης²⁷. Σε αυτό, αναγράφεται η χρονολογία της φωτογραφίας, όπως επίσης παρουσιάζεται και άλλη μία φωτογραφία του συγκροτήματος, μαζί με Έλληνες της Αλεξάνδρειας. Τις παραθέτω αμέσως πιο κάτω.

²⁵ ΕΥΑ ΛΑΔΙΑ, *Ρεθεμνιώτικα Νέα*, 15/10/2021,

<https://rethnea.gr/νικόστρατος-καλομενόπουλοςο-μακεδο/>

²⁶ ΝΙΚΟΣ ΜΑΝ. ΠΕΡΑΚΑΚΗΣ, *Η Κρήτη στις φλόγες*, Αθήνα 1979, σ. 235.

²⁷ *Μανώλης Λαγός, 1935-55 Αυθεντικές εκτελέσεις, Οι Πρωτομάστορες της Κρητικής Μουσικής Ιστορίας*, έκδ. Αεράκης, Κρητικό Μουσικό Εργαστήρι, 1990.

Το συγκρότημα Λαγού Μπαξεβάνη στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας το 1939.

Ο Μ. Λαγός με τον Μπαξεβάνη και το χορευτικό συγκρότημα στην Αίγυπτο 1939

Ο Αντώνης Καλομενόπουλος εικονίζεται όρθιος, πέμπτος από αριστερά.

Η μικρή ιστορία των Καλομενόπουλων που παρουσιάσαμε αρχίζει το 1487/90 με έναν παπά με παράξενο όνομα και τελειώνει τον 20^ο αιώνα, με έναν δωρικό Αντώνη, χορευτή Κρητικών χορών.

Ενδιάμεσα, είδαμε, θολή την εικόνα μιας γυναίκας στο Κτηματολόγιο που οργάνωσαν οι Οθωμανοί, κι έπειτα, πολλές μορφές ανδρών που πάλεψαν για την ελευθερία της Κρήτης ενάντια στους Τούρκους και τους Γερμανούς. Αλλά και απλούς, καθημερινούς ανθρώπους, με το κατάστημά τους, τα «αποικιακά».

Αθήνα, 12.4.2022,

Έρευνα-συγγραφή: Αδάμ Θεμιστοκλή Τζεκάκης

Επιμέλεια: Δρ. Άννη Γεωργίου Λιναρδάκη

e-mail: anlinard@hotmail.com